

of the national higher education system, convergence of the international educational standards, and ensure its competitiveness in today's job market.

The practical significance of the research is to form an idea of the conceptual bases and terminology of the curriculum for training specialists in cybersecurity, which are the subject of our further research.

Key words: *IT-industry, cyber-threats, cyber-attack, cyberspace, cyber-defense, information security, cybersecurity, cyber-spam policy, cybersecurity specialist, conceptual framework.*

УДК 378.014.6:061.2

Інна Єременко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-6323-8444

Аліна Сбруєва

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-1910-0138

DOI 10.24139/2312-5993/2017.08/070-085

ЕТАПИ РОЗВИТКУЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИМІРУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У дослідженні висвітлено процеси розвитку наднаціонального (європейського) виміру забезпечення якості вищої освіти (ЗЯВО). На основі аналізу документів ЄС та Болонського процесу виокремлено етапи розвитку досліджуваного феномену: 1) розробка й експериментальна перевірка методології та процедур ЗЯВО; 2) інституалізація; 3) стандартизація; 4) легітимізація. Систематизовано аспекти інтернаціоналізації діяльності агенцій ЗЯВО в сучасних умовах: транскордонна діяльність агенцій ЗЯВО, оцінювання якості спільних освітніх програм університетів різних країн оцінювання якості транскордонної/транснаціональної вищої освіти.

Ключові слова: *якість вищої освіти, забезпечення якості вищої освіти, освітня політика ЄС, Болонський процес, етапи, розвиток.*

Постановка проблеми. Формування Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), що є найбільш успішним освітнім проектом початку XXI століття не тільки в європейському, але й у глобальному контексті, має багато-вимірний характер. Вже стали історією процеси структурної трансформації національних систем вищої освіти більшості європейських країн на засадах єдиної європейської моделі «бакалавр-магістр-доктор»; запровадження єдиних норм трудомісткості навчального процесу та можливості трансферу його складових на засадах ECTS, уведення в практику діяльності європейських університетів Рамки кваліфікацій ЄПВО та Додатку до диплома про вищу освіту європейського зразка. Ще одним важливим виміром розбудови ЄПВО є формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти.

Підкреслимо, що шляхи забезпечення якості вищої освіти (ЗЯВО) зазнали в європейському регіоні протягом останніх 30-ти років не менш

суттєвої трансформації, ніж діяльність вищої школи в цілому. Крім традиційних внутрішніх механізмів забезпечення якості, що діють на інституційному рівні, з'явилися нові – зовнішні, організовані в ієрархічно побудовану структуру та здійснювані на національному та наднаціональному рівнях.

Провідну роль у формуванні європейського виміру забезпечення якості вищої освіти відіграють структури Європейського Союзу (РЕ, ЕК, ЕП) та колективні суб'єкти Болонського процесу (БП) – національні держави-члени БП, міжнародні професійні організації, що організують діяльність академічної та освітньо-політичної спільнот у сфері ЗЯВО на наднаціональному рівні, міжнародні організації інших стейкхолдерів, зацікавлених у якості вищої освіти (передусім, організації студентів та роботодавців). У своєму розвитку наднаціональна політика у сфері ЗЯВО пройшла низку етапів, кожен із яких знаменував якісні зміни в розвитку європейського виміру ЗЯВО.

Аналіз актуальних досліджень. У контексті розгляду аналізованої проблеми заслуговують на увагу політичні документи ЄС, у яких системно відображено численні виклики й визначено шляхи розбудови європейського виміру ЗЯВО. Зазначимо, що вже в межах реалізації стратегії «Освіта та професійна підготовка 2010» (Education and Training 2010) розгляд проблем розвитку європейського виміру ЗЯВО здійснювався як у спеціалізованих доповідях, так і в основоположних рамкових документах щодо модернізації європейської вищої освіти. Важливими для виконання нашого дослідження є документи ЄС, прийняті в межах програми «Освіта та професійна підготовка 2020» (Education and Training 2020 – ET 2020). Проблеми якості ВО знайшли відображення в таких документах сучасного етапу розвитку Європи знань: «Переосмислення освіти: інвестування у професійні навички з метою забезпечення кращих соціально-економічних результатів» (2012) [22]; «Нові пріоритети європейського співробітництва у сфері освіти та професійної підготовки» (2015) [14]; «Удосконалення та модернізація освіти» (2016) [2]; «Оновлений порядок денний ЄС щодо вищої освіти» (2017) [3] та ін.

Для осмислення досліджуваної проблеми були піддані аналізу документи Болонського процесу, розроблені учасниками Групи підтримки E-4, тобто організаціями – колективними суб'єктами Болонського процесу, передусім Європейською асоціацією із забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та Асоціації Європейських університетів (EUA), а також світовими організаціями, що займаються проблемами якості вищої освіти – ОЕСР та ЮНЕСКО.

Документами ENQA, що є найбільш важливими для нашого аналізу, стали: «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти», вперше прийняті у 2005 р. та оновлені й удосконалені у 2015 р. [23]; доповіді експертів ENQA «Процедури забезпечення якості в

європейському просторі вищої освіти та поза ним – інтернаціоналізація діяльності агенцій забезпечення якості» (2015) [9] тощо.

Предметом розгляду стали також документи Європейського реєстру агенцій ЗЯВО (The European Quality Assurance Register for Higher Education – EQAR). Зокрема, безпосереднє відношення до предмета нашого дослідження має доповідь EQAR, підготована за результатами проекту «Визнання міжнародного виміру діяльності щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти» – RIQAA[17].

Предметом аналізу в контексті нашого дослідження є також наукові розвідки зарубіжних фахівців з проблем інтернаціоналізації процесів ЗЯВО. Зокрема, предметом численних досліджень стали зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на забезпечення якості викладання у вищій школі [8]; труднощі та перспективи розвитку процесів інтернаціоналізації ЗЯВО у Європейському регіоні [26].

В українській теорії вищої освіти проблеми ЗЯВО знаходиться в центрі уваги дослідників протягом усього періоду розвитку аналізованого феномену. Зокрема, теоретичні та практичні аспекти розвитку системи ЗЯВО в Україні, Європі та у світі в цілому розглядалися в наукових розвідках таких учених, як В. Андрущенко, М. Згуровський, Г. Козлакова, К. Корсак, В. Кремень, С. Ніколаєнко, Г. Єльнікова, Г. Степенко та ін. Однак процеси, що є предметом нашого розгляду, розвиваються неперервно, швидко й достатньо суперечливо. Отже, аналіз процесів, що відбуваються у сфері становлення та подальшого розвитку Європейського виміру забезпечення якості вищої освіти потребує неперервної актуалізації.

Метою дослідження є характеристика етапів розвитку європейського виміру забезпечення якості вищої освіти.

Для досягнення мети використовувалися **методи** діахронного та синхронного, порівняльного аналізу документів ЄС та низки європейських організацій – колективних суб'єктів Болонського процесу (ENQA, ESU, EUA, EURASHE), а також ретроспективного й структурно-логічного аналізу діяльності міжнародних організацій (мереж, асоціацій, агенцій) ЗЯВО.

Виклад основного матеріалу. Розгляд досліджуваної проблеми передбачає, перш за все, визначення його ключових понять, а саме – забезпечення якості вищої освіти та європейський вимір забезпечення якості вищої освіти.

Розглянемо трактування поняття *забезпечення якості вищої освіти* відповідно до «Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area – ESG) – документу, у якому започатковано європейський вимір розгляду ЗЯВО. У даному документі констатовано, що «в основі всіх процесів забезпечення якості лежать дві споріднені цілі – *підзвітність* і *підвищення* якості. Реалізація цих цілей

сприяє формуванню довіри до вищих навчальних закладів. Успішно впроваджена система забезпечення якості постачатиме інформацію, яка зможе запевнити вищий навчальний заклад і громадськість у належній якості діяльності навчального закладу (підзвітність), а також даватиме поради й рекомендації щодо можливих шляхів удосконалення його роботи (підвищення якості). Таким чином, забезпечення якості і підвищення якості є взаємопов'язаними процесами. Вони здатні підтримати розвиток *культури якості*, до якої зможуть долучитися всі – від студентів і викладачів до керівників навчального закладу» [23, с. 5].

Поняття «європейський вимір забезпечення якості вищої освіти» ми інтерпретуємо, беручи до уваги точку зору експертів ENQA [9], VFUG [1], усіх організацій – членів Групи E-4 [6] як надання міжнародного виміру діяльності агенцій ЗЯВО, процесам та процедурам ЗЯВО в Європейському просторі вищої освіти.

Виокремлення етапів розвитку європейського виміру ЗЯВО, що є метою нашої розвідки, передбачає визначення критеріїв, за якими буде здійснена періодизація. Таким критеріями, що відповідають сутності досліджуваного процесу, ми визначаємо: рівень сформованості методології, структурних та змістових компонентів, стандартизації та легітимізації процесів ЗЯВО. Діахронний, синхронний та порівняльний аналіз широкої сукупності першоджерел, тобто політичних документів, аналітичних доповідей міжнародних організацій, що є суб'єктами та бенефіціарами процесу формування європейського виміру ЗЯВО, ретроспективний аналіз діяльності міжнародних організацій та мереж ЗЯВО дозволили констатувати, що етапами розвитку досліджуваного процесу є такі:

- 1) етап розробки й експериментальної перевірки методології та процедур ЗЯВО в європейському регіоні (1991–1997 рр.);
- 2) етап інституалізації європейського виміру ЗЯВО (1997–2005 рр.);
- 3) етап стандартизації європейського виміру ЗЯВО (2005–2015 рр.);
- 4) етап легітимізації європейського виміру ЗЯВО (з 2015 р.).

Далі перейдемо до характеристики провідних нормативних документів та змістових ознак кожного з виокремлених нами етапів.

1. Етап розробки й експериментальної перевірки методології та процедур ЗЯВО в європейському регіоні (1991–1997 рр.). Перші кроки в налагодженні регіонального співробітництва у сфері ЗЯВО було зроблено вже в рік підписання Маастрихтської угоди, тобто у 1991 році, коли було прийнято меморандум ЄС щодо розвитку ВО у регіоні [13]. У 1994–1995 рр. було розпочато пілотні експерименти, спрямовані на розробку та запровадження єдиної методології ЗЯВО в європейському регіоні, яка повинна бути відкритою для адаптації до національних її варіантів. На національному рівні агенції ЗЯВО на той час створювалися або ж продовжували існувати у Великій Британії, Ірландії, Нідерландах (Фландрії), Німеччині [12].

2. *Етап інституалізації європейського виміру ЗЯВО.* За результатами пілотних експериментів, про які йшлося вище, у 1997 році було вперше сформульовано пропозиції [15], а у 1998 р. – рекомендації ЄС щодо розвитку співробітництва у сфері ЗЯВО в європейському регіоні [4], згідно з якими кожні три роки експертами повинні бути презентовані доповіді щодо розвитку даного процесу. Зазначимо, що на виконання означених рішень протягом останніх двадцяти років питання ЗЯВО систематично висвітлювалися як у спеціалізованих доповідях, так і в усіх без винятку загальних документах ЄС стратегічного рівня: програмах, меморандумах, комюніке, заявах та ін., що стосувалися широкого кола проблем розвитку ВО, оскільки якість завжди була і є першочерговим пріоритетом ЄС, що безпосередньо впливає на конкурентоздатність регіону, країни, кожної особистості. Отже, вже в першому документі ЄС, що стосувався проблем європейського співробітництва у сфері ЗЯВО (1998 р.) визначено, що пріоритетом цієї діяльності повинно стати сприяння підвищенню якості діяльності вишів.

Найпотужнішими двигунами інституалізації ЄВ ЗЯВО стали дві європейські стратегії освітніх реформ – Болонський процес та Лісабонська, що об'єднали найважливіших регіональних, національних, локальних та індивідуальних стейкхолдерів, зацікавлених у якості вищої освіти, як от: наднаціональні політичні та професійні об'єднання, держави, роботодавці, виші, студенти. Вже на початковому етапі реалізації названих програм міжнародно визнана *якість освіти* стала провідною ідеєю, досягнення якої уможливило всі інші кроки реформи.

Зокрема, вже в Болонській декларації (1999 р.) було сформульовано завдання розвитку європейського співробітництва у сфері ЗЯВО з метою вироблення порівнюваних критеріїв та методології оцінки якості [25]. Подальшого розвитку ідея міжнародного співробітництва у сфері ЗЯВО набула в Комюніке міністерської конференції в Берліні (2003 р.), у якому було підтверджено, що забезпечення якості є основою для формування Європейського простору вищої освіти. Учасники саміту підтвердили спрямованість освітньої політики національних держав – членів Болонського клубу на розвиток системи ЗЯВО на інституційному, національному та європейському рівнях. Перед країнами-учасницями Болонського процесу було поставлено завдання розширення міжнародного співробітництва та участі в міжнародних мережах у сфері ЗЯВО [16].

Перші підсумки щодо розвитку процесів ЗЯВО на національному та наднаціональному рівнях було підведено в Доповіді ЄК 2004 р. Експерти констатували, що в абсолютній більшості країн-членів ЄС та країн-членів Болонського клубу було, або найближчим часом буде створено національні агенції ЗЯВО, які мають на меті здійснення зовнішнього оцінювання якості з метою сприяння його підвищенню. Було констатовано наявність різних

національних моделей структури агенцій ЗЯВО (наприклад, зіркова модель – star model), методологічних підходів до побудови їх діяльності.

Автори доповіді з'ясували, що на той момент на досліджуваному освітньому просторі існувало вісім типів оцінки (evaluation) або акредитації якості освітньої діяльності: предметна оцінка, програмна оцінка, інституційна оцінка, програмна акредитація, інституційна акредитація, предметний бенчмаркінг та програмний бенчмаркінг. Найбільш поширеними з них було названо програмну оцінку та програмну акредитацію. Тенденцією розвитку діяльності агенцій ЗЯВО визнано поступове розширення аспектів освітньої діяльності вишів, що стають предметом оцінки [19, с. 3]. Іншими аспектами аналізу діяльності національних агенцій ЗЯВО стали такі: критерії зовнішнього оцінювання, організація самооцінювання, організація зовнішнього оцінювання, звітування про проведення зовнішнього оцінювання [19, с. 4].

Окремий розділ доповіді присвячено міжнародному співробітництву у сфері ЗЯВО. Аналіз матеріалів доповіді дозволяє дійти висновку, що вже на початковому етапі розвитку європейського виміру ЗЯВО більшість країн регіону долучилися до дво-, багатостороннього, загальноєвропейського та глобального співробітництва в досліджуваній сфері. Цілі міжнародних програм співробітництва мали багато спільного: визначення критеріїв оцінювання та методологій діяльності агенцій ЗЯВО, забезпечення прозорості процедур оцінювання й міжнародного визнання їх результатів [19].

Найбільшими досягненнями у справі інституалізації ЄВ ЗЯВО вважаємо утворення організаційних структур наднаціонального рівня:

- 2000 р. – Європейська мережа (з 2004 р. – Асоціація) забезпечення якості вищої освіти – European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA);
- 2001 р. – Мережа (асоціація) агенцій забезпечення якості вищої освіти країн Центральної та Східної Європи – Network of Central and Eastern European Quality Assurance Agencies in Higher Education (CEENQA);
- 2003 р. – Мережа (асоціація) агенцій забезпечення якості вищої освіти країн Північної Європи – Nordic Quality Assurance Network in Higher Education (NOQA);
- 2003 р. – Європейський консорціум з акредитації у вищій освіті – The European Consortium for Accreditation in higher education (ECA);
- 2005 р. – Європейська фундація якості в електронній освіті – The European Foundation for Quality in eLearning (EFQUEL);
- 2005 р. – Європейський форум з проблем ЗЯВО – European Quality Assurance Forum (EQAF).

Як бачимо, у досліджуваній період відбулося утворення цілої низки міжнародних агенцій ЗЯВО, що мали як регіональний (ENQA, ECA, EFQUEL), так і субрегіональний (CEENQA, NOQA) характер. Відрізнялися вони також за своїми методологічними підходами та функціями. Безумовно, процес

утворення, розвитку, удосконалення діяльності національних та міжнародних агенцій ЗЯВО тривав і надалі, однак всі основоположні інституції в цій сфері було утворено саме на початку XXI ст.

На окремий розгляд заслуговує затвердження в 2005 році на Міністерській конференції ЄПВО в Бергені ініціативи створення Європейського консультативного форуму з проблем ЗЯВО (European Consultative Forum for Quality Assurance in Higher Education), що вперше був проведений у Мюнхені у 2006 р. як Європейський форум з проблем ЗЯВО – European Quality Assurance Forum (EQAF). Після першого форуму в Мюнхені (2006 р.), засідання EQAF відбувалися в Римі (2007 р.), Будапешті (2008 р.), Копенгагені (2009 р.), Ліоні (2010 р.), Антверпені (2011 р.), Таллінні (2012 р.), Гьотенбурзі (2013 р.), Барселоні (2014 р.), Лондоні (2015 р.), Любляні (2016 р.), Ризі (2017 р.). Зазначимо, що Форум є спільною ініціативою ENQA, ESU, EUA та EURASHE. У сучасних умовах EQAF перетворився на найбільш представницьку щорічну зустріч європейської експертної, освітньо-політичної та наукової громади, і відіграє важливу роль у розвитку нормативних, теоретичних, організаційних, методичних засад міжнародного виміру ЗЯВО, а також у формуванні міжнародної громади фахівців (політиків, теоретиків і практиків) ЗЯВО в регіоні та світі [7].

2. Етап *стандартизації європейського виміру ЗЯВО* (2005–2015 рр.). Суттєвим прогресом у досліджуваній сфері стала розробка у 2005 р. за ініціативи ENQA та інших членів Групи Е-4 «Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» – Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) (далі – «Стандарти»). У документі окреслено, перш за все, контекстуальні особливості, сферу дії, цілі та принципи європейської системи ЗЯВО; визначено три виміри стандартів ЗЯВО: 1) внутрішній (інституційний); 2) зовнішній (позаінституційний – національний, наднаціональний); 3) стандарти діяльності агенцій із забезпечення якості.

Офіційне прийняття та затвердження «Стандартів та рекомендацій...» у редакції, запропонованій ENQA, відбулося на міністерському саміті в Бергені (2005 р.). Держави-учасниці Болонського процесу взяли на себе зобов'язання впровадити запропоновану модель експертного оцінювання організацій із забезпечення якості на національному рівні, одночасно дотримуючись загальноприйнятих європейських напрямів і критеріїв [24].

Пізніше, у 2015 році було прийнято нову редакцію ESG, тому у своєму подальшому аналізі ми звернемося, відповідно до хронології подій, саме до оновленої редакції «Стандартів» та схарактеризуємо зміни, що відбулися в підходах до їх визначення впродовж десяти років (2005–2015).

Важливим аспектом стандартизації європейського виміру ЗЯВО, а саме вноормування організаційного виміру процесів інтернаціоналізації ЗЯВО, стало створення Європейського реєстру ЗЯВО (The European Quality

Assurance Register for Higher Education – EQAR). Уперше концепцію створення цієї структури було оприлюднено на Міністерській конференції в Бергені у 2005 р. Пізніше, у Лондоні (2007 р.) Група Е-4 представила операційну модель діяльності ЕQA, цілями якої стали:

- формування цілісної системи ЗЯВО в ЄПВО;
- сприяння студентській мобільності шляхом утворення об'єктивної основи для розвитку взаємодовіри між вишами;
- зменшення можливостей «фейкової акредитації» (accreditation mills) на шляху отримання довіри до вишу;
- створення підстави для урядів у наданні вишам права вибору акредитаційної агенції, що є зареєстрованою в EQAR відповідно до національного законодавства;
- створення керівництва для вишів у виборі акредитаційної агенції відповідно до національного законодавства;
- слугування засобом підвищення якості діяльності агенцій ЗЯВО та підвищення взаємодовіри між ними [5].

Подальший розвиток процес утворення Європейського виміру ЗЯВО знайшов відображення в Рекомендаціях ЄК 2006 р. [18]. У даному документі відзначено велетенські організаційні зусилля, здійснені освітньо-політичною, експертною та академічною спільнотами в межах Болонського процесу та Лісабонської стратегії, спрямовані на розвиток національних систем ЗЯВО та відповідної загальноєвропейської структури – ENQA. У документі схарактеризовано методологію, принципи, критерії, складові процесів ЗЯВО та перспективи розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері під егідою ЄС та відповідно до стратегічних пріоритетів, визначених ОЕСР і ЮНЕСКО. Вже на цьому етапі розвитку процесів ЗЯВО в європейському регіоні вказано на необхідність визначення критеріїв високої якості освіти (recognising excellence) та шляхів її досягнення [18, с. 4].

Розгляд заявленого в Рекомендаціях-2006 кола проблем дозволяє констатувати, що з моменту початку співробітництва у сфері вищої освіти політичні зусилля ЄС були спрямовані на формування міжнародної системи агенцій ЗЯВО (див. пп. 2–6 Рекомендацій). Однак, без достатнього розвитку внутрішньоінституційної та національної систем ЗЯВО міжнародна співпраця не мала б твердого ґрунту та й сенсу взагалі. Тому в документі присутні рекомендації щодо розвитку всіх трьох вимірів розглядуваної нами діяльності в ЄПВО щодо забезпечення якості вищої освіти.

Свідченням активного розвитку міжнародної співпраці з питань ЗЯВО в європейському регіоні стала в досліджуваний період Доповідь ЄК 2009 р. [20]. У Доповіді-2009 подано аналіз здобутків, недоліків та сформульовано бачення перспектив розвитку європейського виміру ЗЯВО. Зміст Доповіді свідчить про тісну співпрацю ЄС з суб'єктами Болонського процесу (Група Е-4), передусім з ENQA – організацією, що перетворилася на той час на

широко розгалужену мережу агенцій ЗЯВО, експертні висновки якої набули міжнародного визнання.

Пріоритетна увага звернена в Доповіді-2009 на проблеми зовнішнього (передусім європейського) виміру забезпечення якості. Зокрема, у документі уточнено, у чому полягають функції агенцій ЗЯВО:

- оцінка («аудит») якості діяльності конкретного вишу, його освітніх програм та структурних підрозділів;
- порівняння якості діяльності різних вишів у певній галузі/дисципліні («бенчмаркінг»);
- гарантування дотримання вишем затверджених стандартів якості («акредитація»);
- надання відповідних сертифікатів якості, що свідчать, як правило, про її високі стандарти (excellence) [20, с. 3].

Підкреслимо, що стандартизація європейського виміру ЗЯВО, тобто створення європейських стандартів якості ВО, стандартів діяльності міжнародних агенцій ЗЯВО та їх мереж названо в доповіді найбільшим досягненням у розбудові ЄПВО.

Досвід більш ніж десяти років європейського співробітництва у сфері ЗЯВО дозволив авторам Доповіді-2009 здійснити аналіз позитивних надбань, зокрема, з таких питань: розвитку взаємної довіри у процесі взаємовизнання акредитації вишів різних країн, підвищення об'єктивності акредитаційних процедур шляхом залучення до цього процесу іноземних експертів тощо. Необхідними умовами подальшого розвитку європейського виміру діяльності національних агенцій ЗЯВО, які на момент підготовки Доповіді були відсутні у значній кількості національних держав-членів ЄС, експерти–автори Документу назвали такі:

- наявність у національних агенцій ЗЯВО можливості, дозволу та мотивації здійснювати діяльність на міжнародному рівні;
- визнання національними урядами та національними агенціями ЗЯВО результатів діяльності агенцій з інших країн, що входять до EQAR (European Quality Assurance Register);
- достатній рівень автономії вишів, який дозволяє їм звертатися до міжнародних агенцій ЗЯВО з питань визнання якості їх діяльності [20, с. 8].

Цікавим видається нам формулювання в Доповіді-2009 розширеного розуміння змісту внутрішнього виміру ЗЯВО, згідно з яким агенціями ЗЯВО повинні братися до уваги всі послуги, які надаються студентам у виші (student services), зокрема консультування студентів і випускників з проблем працевлаштування та кар'єрного розвитку [20, с. 11].

У Доповіді-2009 було наголошено на необхідності вдосконалення Європейських стандартів ЗЯВО та надання діяльності агенцій із ЗЯВО більш прозорого характеру, що повинно сприяти подальшому розвитку Європейського простору вищої освіти.

Наступним етапним документом ЄС у формуванні ЄВ ЗЯВО стала Доповідь 2014 р. [21], у якій констатовано завершення основоположних структурних реформ, тобто розбудови національних та міжнародних агенцій ЗЯВО в європейському регіоні, їх мереж на загальноєвропейському й субрегіональному рівнях. В абсолютній більшості європейських вишів на той час уже були розроблені та запроваджені інституційні стратегії забезпечення якості, що розглядалися вишем як невід'ємна складова загальної стратегії його розвитку й реалізації місії.

Як позитивну тенденцію в Доповіді-2014 було оцінено подальше розширення низкою агенцій ЗЯВО кола аспектів діяльності вишу, що бралися до уваги у процесі зовнішнього оцінювання. Такими аспектами стали: розширення доступу до навчання (реалізація принципу інклюзивного характеру освіти), наявність програм неперервної освіти, рівень інтернаціоналізації вишу, наявність та характер стратегій розвитку інтелектуальних ресурсів тощо. Загальною тенденцією в діяльності агенцій ЗЯВО став перехід від акредитації окремих навчальних програм до комплексної акредитації програм та вишу в цілому, або навіть виключно до цілісної акредитації вишу. Позитивом такої трансформації стало, як запевняють експерти, розширення автономії академічної громади університету у вирішенні питань щодо оновлення курикулуму, надання університету можливості більш гнучко реагувати на швидко змінювані потреби ринку праці в цілому та кожного конкретного студента зокрема.

Завершальною «крапкою» другого – стандартизаційного етапу розвитку європейського виміру ЗЯВО стало прийняття нової редакції «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (ESG) [23], яку було ухвалено на Міністерській конференції ЄПВО 4–15 травня 2015 року в Єревані [27].

У передмові до ESG автори документу констатують необхідність ґрунтовної трансформації системи ВО в європейському регіоні в *контексті* розвитку *суспільства знань*, у якому вища освіта виступає невід'ємним чинником соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. До пріоритетів такої трансформації у ESG-2015 віднесено: розвиток студентоцентрованого підходу до навчання і викладання, який передбачає гнучкі освітні траєкторії й визнання компетентностей, здобутих поза межами формальної освітньо-кваліфікаційної програми; диверсифікацію цілей та місії вишів, способів надання освіти і моделей співпраці; підвищення рівня інтернаціоналізації, розвиток цифрових методів навчання та викладання.

Провідною метою запровадження нової редакції ESG визначено сприяння кращому розумінню якості навчання та викладання в різних країнах усіма залученими сторонами. Розвиток національних та інституційних систем ЗЯВО в Європейському просторі вищої освіти та міжнародного співробітництва у сфері ЗЯВО [23, 4]. Предметом ESG

визначено «забезпечення якості навчання та викладання у вищій школі, у тому числі побудова навчального середовища й відповідних зв'язків із дослідженнями та інноваціями».

На завершення розгляду етапу стандартизації європейського виміру ЗЯВО підкреслимо, що процеси, які складають його сутність, продовжуються і в сучасних умовах: відбувається розширення аспектів їх застосування та географічне поширення в межах ЄПВО.

4. Етап легітимізації європейського виміру ЗЯВО (з 2015р.).

Характеристика процесів легітимізації європейського виміру ЗЯВО потребує аналізу як документів колективних суб'єктів Болонського процесу, комюніке міністерських самітів за результатами діяльності BFUG, так і документів ЄС, у яких визначено актуальні проблеми розвитку вищої освіти та забезпечення її якості в регіоні.

Вище вже йшлося про Міністерську конференцію ЄПВО в Єревані (2015), на якій було затверджено нову редакцію ESG. Офіційний документ конференції (*Yerevan Communiqué*) є для нас цікавим тим, що в ньому узагальнено досягнення у справі розбудови ЄПВО та зазначено питання, що стоять на порядку денному європейської освітньо-політичної та академічної громади.

Зокрема, в аналізованому Документі зазначено, що у процесі формування ЄПВО на засадах відкритого діалогу, спільних цілей та зобов'язань співпрацюють 47 країн з різними політичними, культурними та академічними традиціями, які долучилися до процесу добровільної координації реформ систем вищої освіти та наближення їх одна до одної. Заявлено, що співпраця базується на засадах спільної відповідальності за Європейський простір вищої освіти, свободу академічного вибору, інституційної автономності закладів та відданості принципу академічної чесності.

У Єреванському комюніке сформульовано оновлену візію та пріоритети подальшого розвитку ЄПВО до 2020 р.: автоматичне визнання кваліфікацій, втілене в життя таким чином, що студенти й випускники можуть легко пересуватися по Простору, у якому вища освіта ефективно допомагає будувати інклюзивні суспільства, засновані на демократичних цінностях та правах людини, і де освітні можливості дозволяють формувати компетентності, необхідні для європейського громадянства, інновацій та працевлаштування.

Безумовним здобутком у розвитку ЄПВО стало затвердження на Міністерській конференції в Єревані низки важливих політичних документів, що знаменують собою суттєвий прогрес у легітимізації Європейського виміру ЗЯВО. Такими документами стали:

- нова редакція «Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти»;

- «Європейський підхід до забезпечення якості спільних програм» (European Approach for Quality Assurance of Joint Programmes);
- нова редакція «Посібника для користувачів ЄКТС» (ECTS Users' Guide) як офіційного документа ЄПВО.

Подальшу конкретизацію та розвиток положення Єреванського комюніке щодо підвищення якості освіти, інтернаціоналізації її забезпечення отримали в матеріалах, підготованих до конференцій BFUG (Bologna Follow Up Group) –WG2 (working group) у Венеції (листопад 2016 р.) [10], проголошених на конференції [26] та опублікованих за її результатами [11].

Зокрема, у підготовчому документі «Інтернаціоналізація зовнішнього виміру забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти», розробленому BFUGWG 2 до конференції у Венеції, було виокремлено три аспекти процесу інтернаціоналізації ЗЯВО в Європейському просторі вищої освіти, що свідчить про поступове набуття Європейським виміром ЗЯВО системного характеру: транскордонна діяльність агенцій ЗЯВО, оцінювання якості спільних освітніх програм університетів різних країн, оцінювання якості транскордонної/транснаціональної вищої освіти.

У цілому, аналіз прийнятих упродовж тривалого періоду розвитку ЄС (1991–2017 рр.) та Болонського процесу (1999–2017 рр.) документів з досліджуваної проблеми, а також діяльності суб'єктів ЄПВО дозволяє дійти таких **висновків** щодо особливостей розвитку Європейського виміру забезпечення якості вищої освіти.

Виокремленими в дослідженні етапами розвитку Європейського виміру ЗЯВО стали:

1) *етап розробки й експериментальної перевірки методології та процедур ЗЯВО в європейському регіоні (1991–1997 рр.)* – підготовка та проведення пілотних експериментів, спрямованих на розробку та запровадження єдиної методології ЗЯВО в європейському регіоні, яка повинна бути відкритою для адаптації до національних її варіантів;

2) *етап інституалізації європейського виміру ЗЯВО (1998–2005 рр.):* утворення міжнародних агенцій ЗЯВО (ENQA, 2000, SEENQA, 2001, ECA, 2003, NOQA, 2003 та ін.), визначення принципів та змісту їх діяльності. Започаткування EQAF як постійно діючої трибуни для обговорення проблем розвитку Європейського виміру ЗЯВО в політичному, науковому та методичному форматах;

3) *етап стандартизації європейського виміру ЗЯВО (2005–2015 рр.):* розробка ENQA спільно з EURASHE, ESU, EUA та затвердження на Бергенському Міністерському саміті ЄПВО «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (2005), утворення EQAR як інструменту стандартизації діяльності національних агенцій ЗЯВО, подальший розвиток та інтенсифікація взаємодії структур ЗЯВО різних рівнів;

4) *етап легітимізації європейського виміру ЗЯВО* (з 2015 р.): затвердження нової редакції «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти», «Європейського підходу до забезпечення якості спільних програм», перетворення Європейського виміру ЗЯВО на провідний чинник модернізації ЄПВО відповідно до потреб соціально-економічного, суспільно-політичного та культурно-освітнього розвитку регіону. Системна інтернаціоналізація ЗЯВО, провідними інструментами якої є такі: транскордонна діяльність агенцій ЗЯВО, оцінювання якості спільних освітніх програм університетів різних країн; оцінювання якості транскордонної/транснаціональної вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. BFUG WG 2. *Internationalisation of (External) Quality Assurance in the European Higher Education Area. Main trends and developments*. Background paper to the BFUG WG 2 (Implementation), 9–10 November 2016, Nice. Retrieved from: Background_paper-Internationalisation_of_QA_-_BFUG_WG2_final_658388.pdf

2. *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Improving and Modernising Education*. Brussels, 7.12.2016.COM (2016) 941 final.

3. *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a renewed EU agenda for higher education*. Brussels, 30.5.2017. COM (2017) 247 final.

4. Council Recommendation of 24 September 1998 on European cooperation in quality assurance in higher education (98/561/EC). *Official Journal of the European Communities*, 270, 56–59.

5. ENQA. *Report to the London conference of ministers on a European Register of Quality Assurance Agencies* (2007). Retrieved from: <http://www.enqa.eu/pubs.lasso>

6. EURASHE, ENQA, ESU, EUA and EQAR. (2017). *Key Considerations for Cross-Border Quality Assurance in the European Higher Education Area*. Brussels, Belgium.

7. *European Quality Assurance Forum (EQAF)*. Retrieved from: <http://www.eua.be/policy-representation/quality-assurance/eqaf>

8. Greatbatch, D., Holland, J. (2016). *Teaching Quality in Higher Education: Literature Review and Qualitative Research*. London: Department for Business, Innovation and Skills.

9. Grifoll, J (et al.) (Eds.). (2015). *Quality Procedures in the European higher education area and beyond – Internationalisation of Quality assurance agencies*. Brussels: European Association for Quality Assurance in Higher Education.

10. *Internationalisation of (External) Quality Assurance in the European Higher Education Area. Main trends and developments*. (2016). Background paper to the BFUG WG 2 (Implementation), 9–10 November 2016, Nice.

11. *Key Considerations for Cross-Border Quality Assurance in the European Higher Education Area* (2017). Brussels: ENQA, ESU, EUA, EURASHE, EQAR.

12. Kinser, K., Lane, J. E. (2017). *An Overview of Authorization and Quality Assurance of Higher Education Institutions*. Paper commissioned for the 2017/8 Global Education Monitoring Report, Accountability in education: Meeting our commitments. UNESCO publishing.

13. *Memorandum on Higher Education in the European Community*: Com (91) 349 Final, Brussels, 5 November 1991. Publications Office European Communities / Union (EUR-OP/OOPEC/OPOCE) (31 Dec. 1992).

14. *New priorities for European cooperation in education and training. Joint Report of the Council and the Commission on the implementation of the strategic framework for European cooperation in education and training (ET 2020)*. Brussels, 26.8.2015 COM (2015) 408 final. Retrieved from: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2015.417.01.0025.01.ENG

15. *Proposal for a Council Recommendation on European cooperation in quality assurance in higher education (presented by the Commission)*. (1997). COM (97) 159 final, 2 May 1997.

16. *Realizing the European Higher Education Area*. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. Retrieved from: <https://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiqués.html>

17. *Recognizing International Quality Assurance Activity in the European Higher Education Area (RIQAA)*. Final Project Report (2014). Brussels: European Quality Assurance Register for Higher Education.

18. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 15 February 2006 on further European cooperation in quality assurance in higher education (2006/143/EC). *Official Journal of the European Communities*, 64, 60–62.

19. *Report from the Commission on the implementation of Council Recommendation 98/561/EC of 24 September 1998 on European cooperation in quality assurance in higher education*. Brussels, 30.09.2004. COM (2004) 620 final.

20. Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *Report on progress in quality assurance in higher education*. Brussels, 21.9.2009. COM (2009) 487 final.

21. *Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Report on progress in quality assurance in higher education*. (Text with EEA relevance). Brussels, 28.1.2014. COM (2014) 29 final.

22. *Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Strasbourg, 20.11.2012/ COM (2012) 669 final. Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1389778594543&uri=CELEX:52012DC0669>

23. *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*. (2015). Brussels, Belgium. Retrieved from: <http://www.enqa.eu/index.php/home/esg/>

24. *The European Higher Education Area – Achieving the Goals*. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19–20 May 2005. Retrieved from: <https://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiqués.html>

25. *The European Higher Education Area*. Joint declaration of the European Ministers of Education Convened in Bologna on the 19th of June 1999. Retrieved from: http://www.aic.lv/rec/Eng/new_d_en/bologna/default.htm

26. Walsh, P. (2016). *Internationalisation of (External) Quality Assurance – setting the scene*. BFUG WG2. 9 November 2016, Nice, FRANCE.

27. *Yerevan Communiqué* (2015). EHEA Ministerial Conference. Retrieved from: <https://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiqués.html>

РЕЗЮМЕ

Еременко Інна, Сбруева Алина. Этапы развития европейского измерения обеспечения качества высшего образования.

В исследовании освещены процессы развития наднационального (европейского) измерения обеспечения качества высшего образования (ОКВО). На основе анализа документов ЕС и Болонского процесса выделены этапы развития исследуемого феномена: 1) разработка и экспериментальная проверка методологии и процедур ВО; 2) институализация; 3) стандартизация; 4) легитимизация. Систематизированы аспекты интернационализации деятельности агентств ОКВО в современных условиях: трансграничная деятельность агентств ОКВО, оценка качества совместных образовательных программ университетов разных стран, оценка качества трансграничного / транснационального высшего образования.

Ключевые слова: *качество высшего образования, обеспечение качества высшего образования, образовательная политика ЕС, Болонский процесс, этапы, развитие.*

SUMMARY

Yeremenko Inna, Sbruieva Alina. Stages of development of the European dimension of quality assurance in higher education.

The study described the stages of development of a supranational (European) dimension of quality assurance in higher education. To achieve the goal, methods of diachronic and synchronous, comparative analysis of EU documents and the documents of European organizations – collective actors of the Bologna Process (ENQA, ESU, EUA, EURASHE), as well as retrospective and structural-logical analysis of the activities of international organizations of QA (networks, associations, agencies) were used.

The following stages of development of the European dimension of QA are identified:

1) the stage of development and experimental verification of QA methodology and procedures in the European region (1991–1997) – preparation and conduction of pilot experiments aimed at the development and implementation of a unified QA methodology in the European region, which should be open to adaptation to its national variants;

2) the stage of institutionalization of the European dimension of QA (1998–2005): the establishment of international QA agencies (ENQA, 2000, CEENQA, 2001, ECA, 2003, NOQA, 2003, etc.), definition of the principles and content of their activities . Launching EQAF as a permanent platform to discuss the development of the European dimension of QA in political, scientific and methodological formats;

3) the stage of standardization of the European dimension of QA (2005–2015): development of ENQA in conjunction with EURASHE, ESU, EUA and approval at the Bergen Ministerial Summit of the document “Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area” (2005), creation of EQAR as a tool for standardizing the activities of national QA agencies, further developing and intensifying the interaction of QA structures at different levels;

4) the stage of legitimizing the European dimension of QA (since 2015): the adoption of the new edition of the “Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area”, creation of the European approach to quality assurance of joint programs, the transformation of the European dimension of QA into a leading factor in modernization the EHEA in accordance with the needs of the socio-economic, socio-political, cultural and educational development of the region. Systemic internationalization of QA, the leading tools of which are: cross-border activities of QA agencies, assessment of the quality of joint educational programs of universities of different countries; assessment of the quality of cross-border/transnational higher education.

Key words: *quality of higher education, quality assurance in higher education, EU education policy, Bologna process, stages, development.*

УДК 37.012.3

Лещенко Петро

Полтавський національний педагогічний
університет ім. В. Г. Короленка
ORCID ID 0000-0001-7467-9704
DOI 10.24139/2312-5993/2017.08/085-092

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ВІДЕОІГОР У НАВЧАННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті проаналізовано досвід щодо використання комп'ютерних ігор у навчальному процесі учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів США. Відеоігри стимулюють пізнавальний процес і мають всі компоненти, що забезпечують ефективне навчання (мотивація, чіткі цілі та правила, інтерпретовані результати й постійний зворотний зв'язок). Наголошується, що, на думку зарубіжних науковців, інформація про шкідливі ефекти комп'ютерних ігор переважно міфічна, а позитивні ефекти реальні. До перешкод, які стоять на шляху широкого використання відеоігор в освітніх практиках, належать труднощі при створенні ефективних навчальних ігор. У статті на прикладі діяльності школи «Квест ту Лерн» (Quest to Learn -Q2L) для учнів 6–12 класів наведено одне з можливих розв'язань питання щодо впровадження ігор до курикулуму загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: *американський досвід, відеоігри, навчання старшокласників, позитивний вплив, переваги, перешкоди, школа, уміння XXI століття.*

Постановка проблеми. Протягом останнього десятиліття в міжнародному освітньому просторі спостерігається зростання інтересу до використання комп'ютерних ігор у різних видах і формах навчання з огляду на досвід, який набувають гравці. Найбільш широко застосовуються відеоігри, у яких ігрова дія реалізується через керування візуальними образами на моніторі комп'ютера. У 2011 році відеоігри були офіційно визнані видом мистецтва урядом США та Національним фондом мистецтв США.

Аналіз актуальних досліджень. Пошук підходів до впровадження ігор в освітні практики є надзвичайно актуальним і ґрунтується на наукових доказах позитивного впливу ігрової діяльності, зокрема відеоігор, на учнів. Дослідження вчених А. Ейхенбаума (Adam Eichenbaum), Д. Бавлер (Daphne Bavelier), Ш. Гріна (Shawn Green), П. Грея (Peter Gray) та інших довели довготривалі позитивні ефекти впливу відеоігор на базові психічні процеси, зокрема, такі як: сприймання, увага, уява, пам'ять, прийняття рішень [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 12]. Більшість досліджень показало, що участь у відеоіграх вимагає від учнів швидко мислити, стежити за багатьма елементами одночасно, зберігати велику кількість інформації та впродовж обмеженого часу приймати рішення про ігрові дії. Названі вміння психологи вважають основними будівельними блоками інтелекту і відводять їм